

Tevhit Vurgusu Bağlamında Kevser Suresinin Meali ve Analizi: Bir Tefsir Denemesi

(Translation and Analysis of Sura el-Kevser in the Context of Tawhid Emphasis: A Tafsir Study)

Ali Rıza GÜNEŞ

Dr. Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı | Dr. Teacher, Ministry of Education
Kahramanmaraş Anadolu İmam Hatip Lisesi | Kahramanmaraş Anadolu İmam Hatip High School
Kahramanmaraş | Türkiye | Kahramanmaraş | Türkiye
arizagunes@yahoo.com | ORCID: 0000-0002-0298-5646

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Araştırma Makalesi | Article Types | Research Article
Geliş Tarihi | 31/Temmuz/2022 | Received | 31/July/2022
Kabul Tarihi | 17/Kasım/2022 | Accepted | 17/November/2022
Yayın Tarihi | 31/Aralık/2022 | Published | 31/December/2022

Atf | Cite as:

GÜNEŞ, Ali Rıza. "Tevhit Vurgusu Bağlamında Kevser Suresinin Meali ve Analizi: Bir Tefsir Denemesi [Translation and Analysis of Sura el-Kevser in the Context of Tawhid Emphasis: A Tafsir Study]". *Tokat İlmîyat Dergisi* | *Tokat Journal of İlmîyat* 10/2 (Aralık | December 2022), 537-552.

<https://doi.org/10.51450/ilmiyat.1151803>

İntihal | Plagiarism:

Bu makale, iTenticate aracılığıyla taranmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir.

| This article, has been scanned by iTenticate and no plagiarism has been detected.

Copyright © Published by Tokat Gaziosmanpaşa University Faculty of Islamic Sciences. Tokat | Türkiye.

<https://dergipark.org.tr/ilmiyat>

Translation and Analysis of Sura el-Kevser in the Context of Tawhid Emphasis: A Tafsir Study

Abstract: Sura el-Kevser was revealed as the 15th sura in Mecca. It is ranked 108th in the Qur'an. It consists of three short verses. It carries the subject of tawhid in the suras that were revealed in the first period. It reflects the characteristics of the Makki verses. Makki verses are short, effective and literary. The reason for this is to influence the interlocutor. Because presenting the message effectively is as important as the importance of the message. Otherwise, the message cannot be transmitted. For this reason, the verse endings of the surah are in harmony with each other. The reason for the revelation of the sura is the imputation of abtar against the prophet. Because her sons were dying one by one. In the period of pre-Islamic age of ignorance, it was believed that when a person's lineage dried up, his trial would be over. Against this imputation, Allah revealed the sura el-Kevser to prophet. In this sura, Allah gave him and the believers the good news of Kevser. el-Kevser, as a concept, means Revelation, Islam, abundance, blessing and river. Allah also declared that the abtar were those deniers. The lineage of Muhammad continues from his daughter Fatima. Islam has 2 billion Muslims. On the other hand, there is no one who says that he is the grandson of Abu Jahl. Thus, the news of Kevser and abtar given by Islam can be seen even today. In this sura, the name of a certain person cannot be mentioned. Because the message is not intended for a specific person, but a type. Islam aims to bring people to the right path. Ignorant Arab belief has corrupted the belief just as it has corrupted the society. Salat and sacrifice are ordered only for Allah. It is ordered not to worship idols. Because the Meccans used to add shirk to their prayers (salat) and sacrifices. Shirk is believing in Allah, but also believing that he has partners. Tawhid is believing that Allah is one and has no partner. The verses end with the words "kevser", "wa'nhar", "abtar". These are concise expressions in Arabic. It has the feature of influencing the listener in terms of language and meaning. The words Kevser and abtar are opposites of each other. The surah tells the truth with its opposite poles. For example: Light-darkness, width-narrowness, and infinity-finity. There are many valuable tafsir studies about this sura. There is a lot of information in them, but the reader wants a clear and effective explanation. Turkish translation is at the centre of this study. Six words of the surah are analysed. In this way, the emphasis of tawhid is revealed. In the Turkish translation of this, attention is paid to language aesthetics. In the conclusion part, there are messages obtained from the sura. Some of the messages:

- Islam is the religion of tawhid, it forbids shirk.
- Although both are important, the purpose of worship takes precedence over its form.
- The children of the unbelievers became Muslims. In this way, the dead became alive metaphorically.
- There is worse, on the other hand, there is the worst. It is worse to lose the life of the world. Losing life both in this world and in the hereafter (ahirah) is worst.
- Faith is a river flowing into heaven. Denial is like poison that leads to hell.
- This sura should be translated in all its details for every language. It should also be read with understanding. Because the meaning of this sura gives positive energy to people. It brings discipline and morale.

Keywords: Tawhid, Shirk, Kevser, Abtar, Salat.

Tevhit Vurgusu Bağlamında Kevser Sûresinin Meâli ve Analizi: Bir Tefsir Denemesi

Öz: Kevser sûresi, Mekke’de 15. sırada inmiştir. Kur’an’da 108. sırada yer almaktadır. Üç kısa ayetten oluşmaktadır. İlk dönemde inen sûrelerindeki tevhit konusunu taşımaktadır. Mekkî ayetlerin özelliklerini yansıtmaktadır. Mekkî ayetler, kısa, etkili ve edebîdir. Bunun sebebi, muhatabı etkilemektir. Çünkü mesaj, önemliyse mesajı etkili bir şekilde sunmak da önemlidir. Yoksa mesaj, silik ve soğuk olur. Bu sebeple sûrenin ayet sonları birbiriyle ahenklidir. Sûrenin iniş sebebi, inkârcıların Hz. Peygamber’i erkek çocuklarını birer birer kaybettiği için soyu kesik (*ebter*) olarak itham etmeleridir. Ebter, soyu kesik demektir. Cahiliye döneminde bir insanın soyu kuruyunca davasının da kuruyacağına/kesileceğine inanılırdı. Bu ithama karşı Allah, Peygamberine kevser sûresini indirdi. Bu sûrede onu ve inananları kevserle müjdeledi. Kevser, kelime olarak bol hayır/iyilik demektir. Kavram olarak kevser; vahiy, İslâm, bolluk, nimet, nehir gibi anlamlara gelmektedir. Ayrıca asıl sonu kesik olanların, o inkârcılar olduğunu bildirdi. Hz. Peygamberin soyu, kızı Fatıma’dan hâlâ devam etmektedir. İslâm dini, iki milyar Müslümanla devam etmektedir. Oysa bugün Ebu Cehil’in torunu olduğunu söyleyen hiçbir kimse yoktur. Böylece İslâm’ın o gün verdiği kevser ve ebter haberleri, bugün bile görülmektedir. Bu sûrede belli bir insanın adı geçmemektedir. Çünkü hitap belli bir insana değil, bir tipedir. Tip, bir sıfatı taşıyan her bir kimsedir. İslâm, insanların doğru yola gelmesini hedefler. Yoksa belli bir ismi ifşa edip hedef tahtası yapmaz. Tövbe ederek kevser/bolluk nehrinden faydalanmasını ister. Kevser sûresinde tevhit vurgulanmaktadır. Zira Cahilî Arap inancı, toplumu bozduğu gibi inancı da bozmuştur. Namaz ve kurbanın sadece Allah için yapılması emredilmektedir. Putlara ibadet edilmemesi emredilmektedir. Çünkü Mekkeliler namaz ve kurbanlarına şirk katıyorlardı. Şirk, Allah’a inanmak, fakat aynı zamanda Onun ortaklarının olduğuna inanmaktır. Tevhit ise Allah’ın bir olduğuna ve ortağının olmadığına inanmaktır. Sûre sonları “kevser”, “ve’nhar”, “ebter” ile bitmektedir. Bunlar Arapçada veciz/özlü ifadelerdir. Dinleyiciyi dil ve anlam bakımından etkileme özelliğine sahiptir. Kevser ve ebter kelimeleri, birbirinin zıddıdır. Sûre, gerçekleri zıt kutuplarıyla anlatmaktadır. Örneğin: Aydınlık-karanlık, genişlik-darlık ve sonsuzluk-sonluluk gibi. Bu sûre hakkında değerli pek çok tefsir çalışması bulunmaktadır. Bunlarda çok fazla bilgi bulunmakta fakat okuyucu, net ve etkili anlatım istemektedir. Bizim bu makaleyi yazma amacımız, tevhit vurgusunu ortaya koymaktır. Ayrıca öz ve etkili bir dille sunmaktır. Bu çalışmanın merkezinde meal yer almaktadır. Sûrenin altı kelimesi analiz edilmektedir. Bu sayede tevhit vurgusu ortaya konmaktadır. Bunun Türkçe çevirisinde dil estetiğine dikkat edilmektedir. Sonuç kısmında sûreden elde edilen mesajlar bulunmaktadır. Bu mesajlar, şunlardır:

- İslâm tevhit dinidir, şirki yasaklar.
- Her ikisi de önemli olmakla beraber ibadetlerin amacı olan tevhid üzere kulluk, ibadetlerin şeklinden daha önemlidir.
- İnançsızların çocukları Müslüman olmuştu. Bu sayede mecazen ölüden diri çıkmıştı.
- Beterin beteri, bunun da en beteri vardır. Dünyevî varlığını kaybetmek beterin beteri, dünya ve âhiret hayırlarını hepten kaybetmekse beterin en beteri.
- Hak’tan kesik/yoksun olan, hayırdan da kesik/yoksun olur.
- İman, cennete akan bir nehirdir. İnkâr da cehennemde batan bir zehir gibidir.
- Bu sûreyi milletler, kendi dillerine incelikleriyle çevirmelidirler. Ayrıca anlayarak okumalıdır. Çünkü bu sûrenin anlamı, insana pozitif enerji vermektedir. Disiplin ve moral kazandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tevhit, Şirk, Kevser, Ebter, Namaz, Kurban.

Giriş

İnsan, yaratılış gereği kendi iradesiyle iyiyi ve kötüyü tercih edebilme yeteneğine sahip varlıktır. Onun bu tercih edebilme özelliği sebebiyle insanlık tarihi, tevhid-şirk mücadelesinde ve buna bağlı olarak sosyal hayat akışında dönemsel farklılıklar göstermektedir. Peygamberlerin geldiği dönemlerde tevhid, kulluk, ahlâk, güzel muamele açılarından genellikle istikamet ve bereket yaşanırken vahyin izlerinin silinmeye başlamasından sonra şirk, kölelik, ahlâksızlık ve kötü muamele gibi birçok alanda çölleşme baş göstermiştir. Câhilî Arap inancının pek çok alanı bozduğu bir ortamda da İslâm, her şeyi aslına ve asâletine döndürmeye başlamıştır. O, bu uğurda, bozulan inanç ve sosyal hayatı, hâsseten ilk dönemlerde tevhid vurgulu sûrelerle düzene koymaya yönelmiştir. Zira “Her dönemin bir hükmü/yasası (*kitâb*) vardır.”¹

Bu hedefleri gerçekleştirmek üzere inen vahiy mesajlarından biri de Kevser sûresidir. Bu sûre üzerine değerli pek çok tefsir çalışması, nice rivayet, detay bilgi ve yorum bulunmaktadır. Ancak okuyucunun kafası, çoğu zaman malûmat yığını dağınıklığı sebebiyle karışmaktadır. Hele de çevirilerde dil özeni gösterilmemişse birçok insan okuma isteksizliği yaşamaktadır. Örneğin Kevser sûresi hakkındaki malûmat içinde sûrenin; Mekkî mi Medenî mi özellik taşıdığı, nüzûl sebebinin ne olduğu, farklı anlamlar verilen “fe-salli”, “ve’nhar” fiillerinin ne mânâyâ geldiği hakkında değişik görüşler bulunmaktadır. Ayrıca bu sûredeki namaz ve kurban ibadetinin hükmü mü yoksa tevhid vurgusu mu öncelenmektedir? Bu görüşlerden hangisi nasıl bir gerekçeye göre doğrudur? İşte bu gibi nedenlerden dolayı sûre hakkındaki malûmatın farklı noktalarının analizi yapılarak okuyucuya daha sistemli bir Kevser sûresi tefsiri sunma ihtiyacının bulunduğu görülmektedir. Belirlenen hedeflere ulaşmak için ele alınan bu makalede zikredilen soru(n)lar belirli ölçüde cevaplandırılmaya gayret edilmektedir.

Sûrenin bir tefsir denemesi olarak ele alınması sırasında ana tema, üç noktada etüt edilmektedir. Bunlar İslâm’ın, özellikle ilk döneminin önemli bir niteliği olan tevhid vurgusu, vecîz ifadelerin meâl estetiğine yansıtılması ve elde edilen mesajlarının güncel ışık tutmasından oluşmaktadır. Fakat bu üç maddede temel konu tevhid vurgusudur. Diğer iki maddeyse bu temel vurguyu etkinleştiren destek mahiyetindedir. Bunlar biraz açılacak olursa sûre müşrik toplumun, namaz ve kurban gibi temel ibadetlerine şirk karıştırmaya karşı tevhid vurgusuyla tebârüz etmektedir. Sûrenin, sahip olduğu îcâzının kaybolmaması için bu îcâz özelliklerinin çeviriye meâl estetiğiyle birlikte aktarılması ve verilmek istenen mesajların tefsire mümkün olduğunca anlaşılır ve etkili bir şekilde yansıtılması gerekmektedir. Zira mesaj önemliyse bunun sunumu da önemli olmak durumundadır. Yoksa “mesajın sırf kuru bilgi formatında verilmesi, muhatabın gönlünü kuşatmakta yetersiz kalmakta, dolayısıyla onun hayata aktarılması göreceli bir şekilde zorlaşmaktadır.”² Bunlara ilâveten belirtmek gerekir ki mü’minlerin, namazlarında sıklıkla kıraat ettikleri bu sûreyi yüzeysel ve anlamdan uzak bir şekilde okumaktan kaçınması çerçevesinde

¹ er-Ra’d 13/38.

² İlhami Günay, “Fâtiha, Fîl-Nâs Arası Sûrelerin Değerlerinin Günümüze Taşınması Merkezinde Bir Tefsir Denemesi”, *Usûl: İslâm Araştırmaları*, 17 (Ocak-Haziran 2012), 9.

bunun, her okunuşunda içeriğindeki namaz ve kurban ibadeti vesilesiyle tevhid inancını kökleştirme, mü'mini kevserle müjdeleme, müşriği ebterle uyarma gibi bilgi ve yorumlarla bilinç tazeletmesi ve gönül huzuru kazandırması umulmalıdır.

1. Sûrenin Kimliği

Birbiriyle âhenkli üç kısa âyetten oluşan ve zengin bir içeriğe sahip bulunan Kevser sûresi, adını ilk âyetteki Kevser kelimesinden almaktadır. Anlamını mümkün olduğunca vurgulu bir şekilde belirlemeye katkı sağlaması bakımından sûrenin nüzûl sebebi ve iniş döneminin tespit edilmesi önem arz etmektedir.

Nüzûl Sebebi: Müşriklerin, Hz. Peygamberin çocuklarının erken yaşlarda ölmelerini dillerine dolayarak bu durumu, onun soyunun kesileceği, adı ve yâdının biteceği (*ebter*)³ ve dolayısıyla da İslâm dâvasının kaybolacağı şeklinde yorumlamalarına karşı sûrenin; kevser müjdesi, ebter tehdidi ve namaz-kurban dinamizmiyle bir cevap olarak indiği anlaşılmaktadır.

Nüzûl Dönemi: Bu sûrenin, Mekke'de indiği görüşü çok meşhur olmakla beraber bazıları Medine'de indiğini söylemektedir.⁴ Bu çerçevede sûre, genellikle Âdiyât (14) ile Tekâsür (16) arasına yerleştirilmekte⁵ ve bunlarla benzer nitelikler taşımaktadır. Aynı zamanda Kevser sûresinin tevhit vurgusu, buna yakın yıllarda inen Kâfirûn (18) sûresinde de yer almaktadır. Öyle ki Râzî'nin dediği gibi kulluğu sırf Allah'a hâs kılmayı anlatan Kâfirûn, kendisinden önce inen - Kevser gibi- sûrelerin tamamlayıcısı, sonra inen sûrelerinse aslı konumundadır.⁶ Nüzûlün ilk döneminde inen diğer sûrelerden Fâtîha'daki "Ancak sana kulluk ederiz!" ve İhlâs'taki "De ki: O Allah birdir." âyetleri de tevhid ilkesini yansıtmaktadır. Bazı müfessirler, bu sûrenin, kulluğun

³ Ebü'l-Abbâs Abdullâh İbn Abbâs, *Tenvîrül-miğbâs min Tefsîr-ü İbn 'Abbâs* "Tefsîru İbn 'Abbâs", haz. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî (Lübnan: Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye, ts.), 1/520; Ebü Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed İbn Ebî Hâtim, *Tefsîrül-Çur'âni'l-azîm*, thk. Esad Muhammed (Sayda: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.), 10/3470; Ebü'l-Kâsım er-Râgıb el-İsfahânî *el-Müfredât fî ğarîbi'l-Çur'ân* (Lübnan: Dâru'l-Ma'rife, ts.), "btr", 1/36; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Çur'ân ve'l-mübeyyin limâ tezâmmenehû mine's-sünneti ve âyi'l-furkân*, thk. Ahmed Berdûnî (Kahire: Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye, 1964), 20/222; Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesîr, *Tefsîrül-Çur'âni'l-azîm*, thk. Mahmûd Hasan (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1414/1994), 4/687; Muhammed b. Yûsuf b. Alî Ebü Hayyân, *el-Bahrü'l-muĥîṭ*, thk. Sıdkî Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2003), 8/520.

⁴ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî tefsîri'l-Çur'ân "Tefsîru İbn Cerîr"*, "Tefsîrü't-Taberî", thk. Ahmed Muhammed Şâkir (b.y.: Müessesetü'r-risâle, 2000), 24/658; Ebü İshâk en-Nisâbü'rî es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, thk. İbn Âşûr (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâs, 2002), 10/307; Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an ĥakâ'iki ğavâmi'zi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eĥâvil fî vücûhi't-te'vil*, thk. Abdurrezzâk Mehdî (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâs), 4/806; Fahrreddîn Muhammed b. Ömer er-Râzî, *et-Tefsîrül-kebir "Mefâtihu'l-ğayb"* (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1981), 1/4851; Abdurrahmân Ebü Bekir es-Suyûtî, *ed-Dürrü'l-menşûr fî't-tefsîr bi'l-me'sûr* (Mısır: Dâru hicr, 1983), 15/694.

⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/811; Abdurrahmân Ebü Bekir es-Suyûtî, *Kur'an İlimleri Ansiklopedisi "el-İtkân fî 'ulûmi'l-Çur'ân"*, çev. Sâkıp Yıldız vd. (İstanbul: Medve, ts.), 5; *Kur'ân-ı Kerîm Meâlî*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 16. Basım, 2009), el-Kevser 108/1-3.

⁶ Râzî, *et-Tefsîrül-kebir*, 1/4852, 4867.

gayesinden gafil olan müşrik ve kâfirlerin durumunu anlatan Mâûn sûresinin mukabili olduğunu söylemektedir.⁷

Buna benzer gerekçelere bakarak Kevser sûresinin yoğun olarak Mekke'nin ilk dönemlerinde şirkten uzaklaşma ve tevhide göre yaşama süreciyle uyum gösterdiğini söylemek mümkündür. Hatta tevhidin inşâ sürecinin yaşandığı İslâm'ın ilk yıllarında şirkten uzaklaşma ve sırf Allah'ın ulûhiyetine inanma vurgusu, bu sûrede namaz ve kurban gibi iki temel kulluk ibadeti üzerinden sembolleştirilerek anlatılmaktadır. Bu nedenle bu çalışmadaki namaz ve kurban fiilleri, ahkâm konusundan ziyâde tevhid vurgusu açısından incelenmektedir. Kur'ân'a parçacı değil de bütüncül bakıldığında, özellikle ilk dönem⁸ mesajlarının tevhid temelinde şekillendiğine dikkat edilmesi durumunda bu sonuca ulaşılmaktadır. Buna göre Kevser sûresi, Mekke döneminde 15. sırada inmiştir ve tertipte 108. sırada yer almaktadır. Meşhur olan görüşe göre Hz. Peygambere “ebter” diyen Âs b. Vâil hakkında inmiştir.⁹

2. Meâl

Sevgisi sonsuz, merhameti sınırsız Allah'ın adıyla!¹⁰

2.1. (Ey Muhammed!) Biz, sana Kevser/sonsuz hayırlar verdik.

2.2. Öyleyse sen de namaz ve kurban ibadetini sadece Rabbin için yerine getir.

2.3. Sana kin besleyen kimse var ya; asıl odur her hayırdan kesik.

3. Sûrenin Kelime Örgüsü ve Analizi

Kevser sûresinin üç âyetinin, özellikle bazı kelimelerinin birbiriyle güçlü iç bağlantısı bulunmaktadır. Bu münasebetle bu başlıkta tevhid vurgusu göz önünde tutularak altı kelime açıklanacak ve bunların birbiriyle ilişkileri analiz edilecektir. Böylece yukarıdaki meâli hangi usule ve nedene göre gerçekleştirdiğimiz etüt edilemeye çalışılacaktır.

⁷ Râzî, *et-Tefsîrül-kebir*, 1/4851; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhtâ*, 8/517; İlyas Üzümlü, “Kevser Sûresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/345-346.

⁸ “Erken dönem sûrelerin söylemi; geçmişte kendilerine peygamber gönderilen ve yalnızca tek bir Tanrı'ya inanmaları istenen ancak buna uymayarak ilâhi cezaya mazhar olup helâke uğramış kavimler (*el-umamu'l-hâliye*) üzerine kuruludur.” (Angelika Neuwirth, “Tartışmalı Bir İlişki Biçimi Olarak Kur'ân ve Tarih: Kur'ân Tarihi ve Kur'ân'da Tarih Üzerine Bazı Tespitler”, çev. Merve Palancı – Zakir Demir, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (2020), 348)

⁹ Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbü'rî, *Esbâbü'n-nüzûl*, thk. Âsım b. Abdî'l-Muhsin (y.y: Dâru'l-İslâh, 1412/1992), 1/466; Yazır, *Hak Dini*, 9/507.

¹⁰ Geleneksel ifadesiyle: “Rahmân ve Rahim Allah'ın adıyla”. Basmelenin çevirisi, metne yakın olması ve alışılmış olması güzelliğine rağmen “Rahmân” ve “Rahim” isimlerinin anlamlarının da dilimize yansıtılması açısından yukarıdaki meâli yapmayı uygun gördük.

3.1. Kevser

Sözlükte bolluk, bereket, Nebî'ye verilen bol hayır,¹¹ bol su,¹² çok ikram¹³ gibi anlamlarına gelen Kevser kelimesi, dinî anlamda Kur'ân, tevhid, İslâm, hikmet, bereket, cennette bir havuz veya nehir¹⁴ şeklinde açıklanmaktadır. İbn Abbâs ve Saîd b. Cübeyr, bu kelimenin bol hayır;¹⁵ Mücâhid, dünya ve âhiret hayırları anlamlarında yoğunlaşmışlardır.¹⁶ Fakat zikredilen anlamların hepsi de “Kevser”in kapsamında yer almaktadır.¹⁷

3.2. Fe-salli

“Fe-salli” kelimesine tefsirler; şükür için kılınan namaz,¹⁸ beş vakit namaz,¹⁹ sabah namazı, bayram namazı²⁰ gibi anlamları vermektedir. Kelimenin başındaki “ف/ف”, ta'kibiyedir.²¹ Burada fâ-i ta'kibiye, verilen nimetler ile bunları veren Rabbü'l âlemine kulluk arasında “öyleyse/o halde” şeklinde bağlantı kurmayı sağlamaktadır.

3.3. Ve'nhar

Sözlükte “nhr”, namazda rükû, secde etmek,²² deve/hayvan kesmek,²³ kibleye doğru yönelmek²⁴ demektir. Tefsirlerdeyse “ve'nhar” genellikle; tekbirde elleri boğaz hizasına

¹¹ Ebû Abdîrahmân el-Ferâhidî el-Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-‘ayn*, thk. Mehdî-İbrâhîm (Beyrut: Dâru mektebeti'l-Hilâl, ts.), “ksr”, 5/348; Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa*, thk. Muhammed 'İvaz (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâs, 2001), “ksr”, 10/102; İsfahânî, *el-Müfredât*, “ksr”, 1/426; Muhammed b. Mükrim İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab* (Mısır: Dâru'l-âfâki'l-‘Arabiyye, 2002), “ksr”, 5/131; Ebü'l-Feyz el-Murtazâ ez-Zebîdî, *Tâcü'l-‘arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, “ksr”, thk. Komisyon (b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts.), 14/19.

¹² Ebü'l-Hasan Ali b. İsmâil İbn Sîde, *el-Muḥaṣṣaṣ*, thk. Halîl İbrâhîm (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâs, 1996), “ksr”, 2/444.

¹³ Zebîdî, *Tâcü'l-‘arûs*, 14/19. Bir başka anlamı da “bol toz”dur. (İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, “ksr”, 5/131)

¹⁴ Taberî, *Câmi'ü'l-beyân*, 24/647; Muhammed b. Mahmûd Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân “Te'vîlâtü Ehli's-sünne” “Te'vîlâtü'l-Mâtürîdiyye”*, thk. Mecdî (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-‘ilmiyye, 10/627. Kevser'e verilen diğer anlamlar için bk. Râzî, *et-Tefsîrü'l-kebir*, 1/4854-4860; Zeki Duman, *Beyânü'l-Hak* (Ankara: Fecr Yayın, 2016), 1/148.

¹⁵ İbn Abbâs, *Tenvîrü'l-mikbâs*, 1/520; Taberî, *Câmi'ü'l-beyân*, 24/647.

¹⁶ Taberî, *Câmi'ü'l-beyân*, 24/648; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 4/686.

¹⁷ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, sad. İsmail Karaçam vd. (İstanbul: Azim Dağıtım), 9/514, 516, 519.

¹⁸ İbn Abbâs, *Tenvîrü'l-mikbâs*, 1/520; Râzî, *et-Tefsîrü'l-kebir*, 1/4860.

¹⁹ Ebü'l-Hasan b. Beşîr Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Ahmed Ferîd (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-‘ilmiyye, 2003), 3/528; Taberî, *Câmi'ü'l-beyân*, 24/652.

²⁰ Taberî, *Câmi'ü'l-beyân*, 24/653.

²¹ Râzî, *et-Tefsîrü'l-kebir*, 1/4860; Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, *et-Taḥrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dâru Sahnûn, 1997), 30/573.

²² İbn Sîde, *el-Muḥaṣṣaṣ*, 4/57.

²³ Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-‘ayn*, “nhr”, 3/210; Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa*, “nhr”, 2/ 97; Zebîdî, *Tâcü'l-‘arûs*, “nhr”, 2/436, 591; Zebîdî, *Tâcü'l-‘arûs*, “nhr”, 184-186; İsfahânî *el-Müfredât*, “nhr”, 1/485. Ebû Hayyân, *el-Baḥrû'l-muḥîṭ*, 8/520.

²⁴ Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa*, “nhr”, 2/ 97.

kaldırmak,²⁵ namazda sağ eli sol elin üstüne koymak, kurbanla kibleye yönelmek²⁶ ve kurban kesmek²⁷ anlamlarında kullanılmaktadır.

“Fe-salli” ve “ve’nhar” kelimeleri, kendi içlerinde birbirinden farklı anlamlara sahip gözükmese de sonuçta bunların tüm anlamlarının, kulluğu sadece Allah’a tahsis etmeye odaklandığı görülmektedir. Bununla birlikte “salât” ve “nahr” kelimelerinin namaz kılmak, kurban kesmek anlamlarının, İslâm öncesinde,²⁸ İbrâhimî gelenekte yerleşmiş birer ibadet olması ve kulluğu sadece Allah’a tahsis etme anlamını özünde barındıran kapsamlı semboller olması gerekçesiyle bu çalışmada bu iki fiilin namaz kılmak ve kurban kesmek anlamları²⁹ tercih edilmiştir.

3.4. Li Rabbike

“Li Rabbike”; Rabbin için, sadece Rabbine tahsis ederek³⁰ demektir. “Sadece” vurgusunu, iç bağlamdaki “li Rabbike” kelimesi sağlamakla beraber dış bağlam karîneleri de bunu teyit etmektedir. Zira 2. âyette “fe-salli” ve “ve’nhar” arasında gelen “li Rabbike” kelimesi, ikisinin de yalnız Allah için yapılmasını vurgulayacak niteliktedir. “Li”nin tahsis özelliği, zihinleri ibadetlerin şirkten ve riyadan uzak olarak sadece Allah’a tahsis edilmesi gerektiğine yoğunlaştırmaktadır. Râzî de bu durumu belirtmek üzere “Namaz bedeninin, zekât malın taatidir. Kalbin taatiyse bunları sırf Allah için yapmaktır.”³¹ demektedir. “Li”nin “Rab” sıfatına bitişik olması, Rab kelimesinin anlamına bağlı olarak kulu tevhid istikametinde zaaftan kemâle doğru müjdelerle ve ikramlarla terbiye edip geliřtirmeyi³² anlatmaktadır. Buna göre “Fe-salli li Rabbike ve’nhar” âyetinin cümle yapısı, namazını ve kurbanını şirke sapmadan dosdoğru Allah için yerine getirmeyi anlatmaktadır.³³ “Öyleyse yüzünü Allah’ı birleyen/hanîf olarak bu dine çevir!”³⁴ âyetinin, şirke sapmayan tevhidî bir duruşu anlatması bu noktayı vurgulamaktadır. Dolayısıyla Kevser sûresi,

²⁵ Muhammed b. Muhammed Ebüssüüd, *İrşâdü’l-‘aqli’s-selîm ilâ mezâya’l-Kitâbi’l-Kerîm* (Beyrut: Dâru İhyâ’it-türâs, ts.), 9/205.

²⁶ İbn Abbâs, *Tenvîrü’l-mikbâs*, 1/520; Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *Me‘âni’l-Kur’ân*. thk. Ahmed Yusuf Necâfî (Mısır: Daru’l-Mısırıyye, ts.), 5/240; Taberî, *Câmi‘u’l-beyân*, 24/655; Ebü’l-Leys es-Semerkandî, *Bahrü’l-‘ulûm*, thk. Mahmûd Mataracı (Beyrut: Dâru’l-fikr, ts.), 3/601; Ebü’l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed es-Sem‘ânî, *Tefsîrü’l-Kur’ân*, thk. Yâsir (Suûdiyye: Dâru’l-vatan, 1418/1997), 6/292; Râzî, *et-Tefsîrü’l-kebîr*, 1/4861.

²⁷ Ebû Hayyân, *el-Bahrü’l-muhîr*, 8/520.

²⁸ Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 10/310.

²⁹ Bu konuyla ilgili çeşitli yaklaşımlar için bk. Hasan Elik – Muhammed Coşkun, *Tevhit Mesajı Özlü Kur’an Tefsiri* (İstanbul: Fikir, 2013), 1389.

³⁰ Yazır, *Hak Dini*, 9/525, 535.

³¹ Râzî, *et-Tefsîrü’l-kebîr*, 1/4864.

³² Yazır, *Hak Dini*, 9/526; Bekir Topaloğlu, “Rab”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 34/372-373.

³³ Taberî, *Câmi‘u’l-beyân*, 24/654; Ebü’l-Kâsım Muhammed b. Ahmed İbn Cüzey, *et-Teshîl li-‘ulûmi’t-tenzîl*, thk. Abdullah Hâlidî (Beyrut: Dâru’l-Erkam, H. 1416), 2/517; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/80; Muhammed Reşid Rızâ, *Tefsîrü’l-menâr* “*Tefsîrü’l-Kur’âni’l-hakîm*”, nşr. el-Hey‘etü’l-Mısırıyye (Mısır: Dâru’l-Menâr, 1990), 1/190. Bu “dosdoğru” anlamına dayanarak meâlî “Öyleyse sen de namaz ve kurban ibadetini sadece Rabbin için yerine getir (dimdik).” şeklinde yapılabilir. Bu ilâve, aynı zamanda âyet sonlarındaki ses uyumunu da yansıtır. Ancak ilgili cümledeki tevhid vurgununun buna gerek bırakmaması ve böyle bir ifadeye alışık olunmaması nedeniyle bu tür bir çeviriyi yukarıdaki meâle koymadık.

³⁴ er-Rûm 30/30.

ibadetlerinde Allah'ın yanı sıra bazı azizlerin adına yapılmış putlara tapan ve bunların Allah katında şefaathçi olacağını sanan şirk zihniyetine karşı namazı ve kurbanı sadece Allah'ın adını anarak tevhid üzere yerine getirmeyi emretmektedir.³⁵ Bu durumda tevhid, amaç (*norm*); namaz ve kurbanı araç (*form*) konumunda bulunmaktadır.

Bu temel eksen dikkate alındığında “fe-salli” ve “ve'nhar” emirlerinin, ilkten namaz kılmayı ve kurban kesmeyi inşâ eden bir hüküm koymaktan öte, amacından ve formatından saptırılmış “salât”³⁶ ve “kurban”³⁷ ibadetlerini kısmen de olsa bilen³⁸ Mekke halkının, Hz. Âdem ve Hz. İbrâhim'den beri gelen bu ibadetlere³⁹ şirk bulaştırdığı⁴⁰ bir ortamda Hz. Peygamberin şahsında tüm mü'minlerin namaz ve kurbanlarını şirkten uzak bir şekilde sadece Allah için yapmalarını emrettiği biçiminde düşünülmesi isabetli gözükmektedir. “Kurbanlarınızın ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır. Fakat sizden O'na erişecek olan, ancak takvanız/şirkten sakınarak Allah'a hâs kıldığınız kulluk niyetinizdir.”⁴¹ ve “De ki: Benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm, âlemlerin Rabbi Allah içindir.”⁴² “Sana ve senden öncelilere vahyedildi ki: ‘Eğer Allah'a ortak koşacak olursan (şirk) bütün amellerin kesinlikle boşar gider ve bu nedenle hüsrana uğrayanlardan olursun!’”⁴³ âyetleri de aynı tevhid vurgusunun⁴⁴ sonraki yıllarda da devam ettiğini göstermektedir.

Türkçede vurgu, vurgulanacak kelimenin veya kelime grubunun yükleme yakın olmasıyla yapılır. Bu bakımdan “Rabbın için namaz kıl”⁴⁵ ile “Namazı sadece Rabbın için kıl” cümlelerinin vurgusu farklı noktalara yapılmaktadır. Çünkü birincide ibadet, ikincide tevhid ön plana çıkmaktadır. Bu mânâda klasik anlamlandırmalardaki “Rabbın için namaz kıl, kurban kes!” hatta “beş vakit namaz kıl, nâfile kıl!”⁴⁶ anlamları, söz konusu vurguyu yeterince yansıtamamaktadır. Bunun

³⁵ Bk. Râzî, *et-Tefsîrû'l-kebir*, 1/4861-4862; Kurtubî, *el-Câmi'*, 20/220; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhtâ*, 4/262, 8/521; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*, 4/686; Seyyid Kutup, *Fizilâl-il Kur'an*, çev. Emin Saraç - Hakkı Şengüler (İstanbul: Hikmet Yayınları, ts.), 16/400; Elik -Coşkun, *Tevhit Mesajı*, 1389.

³⁶ Bk. el-Mâûn 107/4-5; el-Enfâl 8/35.

³⁷ Allah adıyla kurban kesme ibadetinin her ümmete emredildiği konusu için bk. el-Hâc 22/34. Ayrıca bk. Bardakoğlu, “Kurban”, 26/436-440.

³⁸ Örneğin bk. Cevâd Alî, *el-Mufaşşal fi târihi'l-Ârab kabîl'l-İslâm* (Medine: Dâru's-sâki Mektebetü Medine, (1422/2001), 1/342; 13/163; 3/287; 11/80; 11/338; Yazır, *Hak Dini*, 4/228; Mehmet Soysaldı, “İslâm Öncesi Mekke Topluluklarında Namaz, Zekât, Oruç ve Hac Uygulamaları”, *Sempozyum: Kur'an'ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından Kur'an Öncesi Mekke Toplumu* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı, 2011), 147-170.

³⁹ Bk. İsfahânî, *el-Müfredât*, 1/485. Bk. Neuwirth, “Tartışmalı Bir İlişki Biçimi Olarak Kur'an ve Tarih”, 337.

⁴⁰ Ali Bardakoğlu, “Kurban”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/436-440.

⁴¹ el-Hâc 22/37. Kurbanlardan Allah'a ancak takvanın ulaşacağını bildirdiği bu âyetteki takvayı Râzî, şirkten sakınmak olarak açıklamaktadır. (Râzî, *et-Tefsîrû'l-kebir*, 1/1643)

⁴² el-En'âm 6/162.

⁴³ ez-Zümer 39/65.

⁴⁴ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*, 4/686.

⁴⁵ *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, çev. Hasan Basri Çantay (İstanbul: İslâm Mecmuası, 1984), el-Kevser, 108/2; *Kur'an-ı Kerîm Meâlî*, çev. Altuntaş - Şahin, el-Kevser 108/2; Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2008), 5/700.

⁴⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr*, 3/328; Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Mâverî, *en-Nüket ve'l-uyûn “Tefsîrû'l-Kur'an”*, thk. Seyyid b. Abdülmaksûd (Lübnan: Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye, ts.), 1/546; Kurtubî, *el-Câmi'*, 20/218.

nedeni, tevhid vurgusunun geri planda bırakılarak ibadetin öncelenmesidir. Oysaki her ikisi de önemli olmakla beraber namaz, şekil olarak beden, amaç olarak da ruh/asıl konumundadır. Bu durumun gözden kaçırılması sonucu Kevser sûresinin Medenî olduğu ve hüküm ifade ettiği zannedilmiştir. Halbuki âyetin, şirkten uzak durarak “*namaz ve kurban ibadetlerini sadece Rabbin için yap!*”⁴⁷ şeklindeki meâlinin, sûrenin tevhid vurgusuna daha uygun düştüğü görülmektedir. Dolayısıyla namaz ve kurban emirlerinin bir fikhî hükmü inşâ etmesinin⁴⁸ ötesinde fikhın da fikhî⁴⁹ demek olan yalnız Allah’a kulluk etmek bilincini pekiştirmek olduğunu söylemek daha doğrudur, denebilir.

Kevser sûresinde namaz ve kurbanın farz veya nâfile cinsinden hangisi olursa olsun Allah için olması⁵⁰ ön plana çıkmaktadır. Zira Kurban Bayramı’nda kesilen kurban da kılınan bayram namazı da bu sûredeki namaz ve kurban kavramlarının umumu içine girmektedir.⁵¹ Âyette namaz ve kurban türünün belirtilmemesinin nedeni, asıl amacı vurgulamak için⁵² olsa gerektir.

Hz. Peygamberin, kurban bayramlarında kurban kesmeye düzenli olarak hicretin 2. yılında,⁵³ ve “*Namaz, mü’minlere vakitli olarak farz kılınmıştır.*”⁵⁴ âyetinden sonra da namazı da farz olarak kılmaya Medine’de başladığı söylenmiştir.⁵⁵ Bu iki ibadetin ilk olarak emredilmesinin Medine dönemine uzatılması, pek isabetli değildir. Çünkü bundan önce de namaz kılmayı emreden ve kurbanın her ümmete konulmuş bir ibadet olduğunu bildiren âyetlerin indiği bilinmektedir.⁵⁶ Bunların Mekke döneminde emredilmesi, tevhid vurgusu ve hüküm ifade etmeleri gibi iki açıdan değerlendirmeyi gerektirmektedir. Böyle bir sonuç, namaz ve kurban ibadetlerinin her asırda bilindiği ve özellikle İslâm’ın ilk dönemlerinde bu iki ibadetin şirkten temizlenerek tevhid üzere

⁴⁷ Bu vurguyu meâline yakın anlamda yansıtanlar için bk. *Kur’an Mesajı Meâl-Tefsir*, Muhammed Esed (İstanbul: İşaret Yayınları, 1999), 1314; Elik – Coşkun, *Tevhit Mesajı*, 1389; Muhammed Âbid el-Câbirî, *Fehmü’l-Kur’ân*, çev. Muhammed Coşkun (İstanbul: Mânâ Yayınları, 2013), 71. Ayrıca bk. Abdullah Parlıyan, Mustafa İslamoğlu (mealler.org/SureveAyetler.aspx?sureid=108&ayet=002). Aynı yerde Hakkı Yılmaz’ın şu verdiği anlamda namaz ve kurban sembolleri buharlaşmış gözükmektedir: “Öyleyse Rabbin için salât et [mâlî yönden ve zihinsel açıdan destek ol; toplumu aydınlatmaya çalış] ve karşılaşıcağın zorlukları göğüsle!”

⁴⁸ Hanefiler, bu âyete dayanarak kurban kesmenin vacip olduğuna hükmetmişlerdir. (Râzî, *et-Tefsîrü’l-kebir*, 1/4861)

⁴⁹ Fikhın Kur’an’daki temel olarak bir şeyi iyice kavramak anlamı için bk. en-Nisâ 4/78; et-Tövbe 9/122. “Fikhın fikhî” terkihi, buna dayanılarak ifade edilmiştir.

⁵⁰ Yazır, *Hak Dini*, 9/525.

⁵¹ Muhammed el-Emîn b. Muhammed eş-Şinkîti, *Edvâ’ü’l-beyân fi izâhi’l-Kur’ân bi’l-Kur’ân* (Lübnan: Dâru’l-fikr, 1995), 9/129-130.

⁵² Yazır, *Hak Dini*, 9/525, 531.

⁵³ Bardakoğlu, “Kurban”, 26/436-440.

⁵⁴ en-Nisâ 4/103.

⁵⁵ Yazır, *Hak Dini*, 9/527, 529.

⁵⁶ Salât: Hûd 11/114; el-İsrâ 17/78. Râzî, *et-Tefsîrü’l-kebir*, 1/2483-2484, 1548; Yazır, *Hak Dini*, 5/19. Kurban: Hâc 22/34; es-Sâfât 37/102-107. Ayrıca bk. Muhammed Fuâd Abdülbâki, *el-Mu’cemü’l-müfehres li-elfâzi’l-Çur’âni’l-Kerîm* (Beyrut: Dâru’l-fikr, 1994), “slv”, “zbh”, “nsk”, 524, 342, 870. Bunlar, Mekki âyetlerdir. Namazın farzîyetinden bahseden Medine dönemi Bakara 2/238; Nisâ 4/103 âyetleri, Mekke döneminde emredilen namazın farzîyetini teyit etme konumundadır. Dolayısıyla bunun, ilk defa Medine’de emredildiği şeklinde anlaşılması tam olarak doğru değildir, denebilir. Kurbanın İbrâhîmî gelenekte de bulunduğunu bildiren âyetler, onun mü’minler tarafından Mekke döneminde bilindiğini göstermektedir.

yapılmasının ön plana çıkartıldığını göstermektedir. Bu durumun, verilmek istenen asıl mesajın geri plana düşmemesi, başka bir ifadeyle ulaşılmak istenen maksadın öne çıkartılması açısından çok önemli olduğu ve İslâm'ın yoğun olarak ilk üç yılında tevhid inancını yerleştirme amacına uygun düştüğü söylenebilir. Çünkü amaç, şekilden önemlidir ve öncedir.

3.5. Şânie

“Şânie”, kin besleyen, düşmanlık eden kimseye denir.⁵⁷ Bu, özel bir isim olmaktan öte bir tiptedir. Tip denmesinin nedeni, İbn Kesir ve Hamdi Yazır'ın verdiği şu bilgiyle daha iyi anlaşılmaktadır: “Sana kin tutup düşmanlık eden” ifadesi, bir kimseye özel gibi gözükse de aslında bu ‘şânie’ sözü, kin tutup düşmanlık etme sıfatını taşıyan herkesi [tipleri] kapsayacağından genellik ifade eder.”⁵⁸

3.6. Ebter

“Ebter”; neslini, şânını ve dâvasını devam ettirecek kimsesi kalmayan,⁵⁹ kuyruğu kısa/güdük yılan,⁶⁰ soydan ve hayırlardan kesik/kadük,⁶¹ erkek çocuğu olmadığından yerine geçecek kimsesi bulunmayan, yardım edeni olmayan ve zelil düşen kimsedir.⁶² Daha geniş bir açıdan ifadeyle ebter; çocuktan, aileden, maldan ve her türlü hayırdan mahrum⁶³ kimseye denmektedir.⁶⁴

Ebter kelimesi, sadece kişinin çocuklarının ölmesini değil, aynı zamanda hâtırasının, şânının ve dâvasının da bir şekilde sönmesini anlatmaktadır.⁶⁵ Bu münasebetle meâllerde Ebter'e fizikî olarak soyu kesik anlamı verilmesi⁶⁶ yeterli değildir. Olayın tarihsel olgusu da bu durumun farklı bir boyutta yaşandığını ortaya koymaktadır. Zira nüzûl döneminde müşriklerin çocukları/oğulları ölmemiş, soyları da tükenmemişti. Bilakis azılı müşriklerin çocuklarının çoğu müslüman olmuşlardı. Ebû Cehil'in oğlu İkrime,⁶⁷ As bin Vâil'in oğlu Amr bin Âs, onun oğlu Abdullah bin Amr,⁶⁸ Ebû Leheb'in oğulları Utbe ile Muattib⁶⁹ ve Ukbe'nin oğlu Ebû Huzeyfe⁷⁰ de müslüman olan

⁵⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, “şne” 1/101; Zebîdî, *Tâcü'l-‘arûs*, “şne”, 1/288. Tefsirlerden: İbn Abbâs, *Tenvîrü'l-mikbâs*, 1/520.

⁵⁸ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-‘Kur'ân*, 10/629; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-‘Kur'âni'l-azîm*, 4/687; Yazır, *Hak Dini*, 537. Ayrıca bk. Ebû'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, çev. M. Han Kayânî vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 1986), 7/269.

⁵⁹ Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-‘ayn*, “btr”, 8/ 118; Sem'ânî, *Tefsîrü'l-‘Kur'ân*, 6/293.

⁶⁰ Zebîdî, *Tâcü'l-‘arûs*, “btr”, 10/96.

⁶¹ Ezherî, *Te'vîbü'l-luğa*, “btr”, 5/6; İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, “btr”, 4/37.

⁶² Râzî, *et-Tefsîrü'l-kebîr*, 1/4854-4863.

⁶³ “Her hayırdan kesik” ifadesi için bk. Kurtubî, *el-Câmi'*, 20/223; Yazır, *Hak Dini*, 9/537. Aynı yerde ‘nin tahsis/vurgu ifade ettiği de belirtilmektedir. Bu durum, çeviriye “asıl odur” şeklinde yansıtılmıştır.

⁶⁴ İbn Abbâs, *Tenvîrü'l-mikbâs*, 1/520.

⁶⁵ Yazır, *Hak Dini*, 9/537; Mehmet Okuyan, *Kısa Sûrelerin Tefsîri* (İstanbul: Düşün Yayınları, 2014), 500.

⁶⁶ Örneğin bk. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, çev. Altuntaş – Şahin, el-Kevser 108/3.

⁶⁷ Abdullah Aydınlı, “İkrime b. Ebû Cehil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/42-43.

⁶⁸ M. Yaşar Kandemir, “Abdullah b. Amr b. Âs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/85-86.

⁶⁹ Mehmet Ali Kapan, “Ebû Leheb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/178-179.

⁷⁰ Adnan Demircan, “Utbe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/235-236.

o tazelerin önde gelenlerinden olmuşlardı. Dolayısıyla müşriklerin, Hz. Peygamberin erkek çocuklarının ölmesini kastederek ona fizikî anlamda ebter demelerini Kur'ân, müşrikler hakkında kelimenin kapsamını genişleterek buna mânevî anlamı da katmış, böylece bu kelimeye çocukları ölen anlamından ziyâde şirk dâvasını devam ettirecek ve şânlarını sürdürecekt kimseleri kalmayan anlamını vermiştir. Bugün Ebû Cehillerin çocukları olmakla övünen hiç kimsenin bulunmayışı⁷¹ da bu durumu anlatmaktadır. Böylece Kur'ân, ebterliğin sadece fizikî anlamda çocuğun kalmamasıyla değil, asıl mânevî olarak yâdın silinmesiyle meydana geleceğini anlatmış olmaktadır. Üstelik onların ithamlarının aksine Hz. Peygamberin soyu, kız evlatları yoluyla devam etmekte, temsil ettiği İslâm dini pek çok milletten mânevî müntesipleriyle süre gelmektedir.

4. Cümle Sonlarındaki Âhengün Yansıması

Âyetlerin sonundaki “kevsir, “ve'nhar”, “ebter” kelimeleri, birbiriyle ses ve anlam vurgusu yönünden güçlü bir iç âhenge sahiptir. Bu kelimeler, şirkle körelen vicdanları uyararak verilmek istenen tevhid mesajını kulaklara çok güçlü ve âhenkli bir şekilde seslendirmektedir. “Kevser”, tını ve anlam yönüyle Allah'ın birliğine inananların morallerini yükselten müjde çağrışımlarıyla doludur. Zira Kevser Havuzu'nun belli bir genişlikte fakat sonsuza akan bir nehir anlamı taşıması gibi, Kevser sûresi de kısa fakat sonsuz hayırlara ve güzelliklere akan mânevî bir anlam sunmaktadır. Bu yönüyle kevsir kelimesinin “Kesilmeyen hayır ve güzellik nehri” şeklinde anlamlandırılması mümkündür. “Ve'nhar” sözcüğü, tevhide ilişen şirk bağına adeta bir kurban bıçağı gibi kesen bir emirdir. Zira “kevsir-ebter” karşıtlığının orta yerinde bulunan namaz kılmak ve kurban kesmek emirleri, Allah'a kulluğa ortak olacak şirk unsurlarını temizleyerek kişiyi kevsir nimetine erişmeye yöneltmektedir. Diğer taraftan bu emir, şirkten kopmayanların ebter çıkmazında kalacağını bildirmektedir.

Âyetlerin sonundaki söz konusu ses uyumlu (*secî*)⁷² kelimeleri bir başka dile aynı estetikte aktarmak zordur. Bunun yerine ana metnin iki cümlesinin sonlarındaki âhenginin, Türkçeye başka kelimeler üzerinden de olsa etkin bir biçimde “verdik (*a'taynâ*)” ve “kesik (*ebter*)” şeklinde aktarılması mümkündür.

Sonuç

Kevser sûresinin kapsamı, tevhid-estetik-mesaj şeklinde üç kareden oluşmaktadır. Kevser'in, ağırlıklı olarak yalnızca Allah'a kulluk etmeyi vurgulayan ve darlığı bolluğa, ebter kevsere çeviren vecîz bir sûre olduğu ön plana çıkmaktadır. Mazlumların zayıf, zalimlerin güçlü olduğu bir dönemde Allah, bu sûreyle Hz. Peygamberin, dolayısıyla da mü'minlerin sonsuz hayırlara ereceğini, şirk dâvasının sonunun mutlaka (*inne*) geleceğini kevsir-ebter kavramları üzerinden çarpıcı bir şekilde bildirmektedir.

Diğer bir ifadeyle Kevser sûresi, nüzûlün ilk dönemlerinde tevhid ilkesini namaz ve kurban gibi temel iki ibadet üzerinden yüceltmekte, ebter düşüncenin yerine kevsir yolunu gösteren müjde

⁷¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 7/270.

⁷² Ali Bulut, *Belâğat* (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013), 313-319.

ve uyarı sunmaktadır. Bu sûre, şirk illetini adeta tevhidle bilenmiş bir kurban bıçağı gibi kesen, sırf Allah'a kulluğun sembolü namazı tevhid direğiyle ikame eden bir sûredir. Burada tevhid, namaz ve kurban ibadetinin omurgasını temsil etmekte ve ruh, şekle öncelenmektedir. Kevser, maddî ve mânevî nice hayırları anlatırken ebter, soyun kurumasından daha çok şirk dâvasının ve dâvacılarının şânının sönmesini anlatmaktadır.

Böylesine önemli noktaların ortaya konmasında kullanılan yöntem, elde edilecek sonuca büyük ölçüde etki etmektedir. Bu çerçevede sûrenin, anlamını belirlemede nüzûl sebebi ve döneminin yanında iç bağlamı ve üslûbu da belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu nedenle Kevser sûresinin, ibadete ilişmiş şirk illetini keserek tevhidî tesis etme vurgusunun, namaz ve kurbanın farziyeti hususunda ahkâm ifade etmesine öncelendiği anlaşılmaktadır. İslâmî ilimlerin bir bütün olduğu ve aralarının kesin hatlarla ayrılmasının mümkün olmadığı dikkate alınarak kelâm-tefsir-fıkıh disiplinlerinin, Kevser sûresi tefsiri üzerinde ehem-mühim derecesiyle sistemli bir bütünlük gösterdiği sonucuna ulaşılabilir.

Âyet sonlarındaki “kevser”, ve’nhar”, “ebter” âhengi, verilen temel mesajı, vecîz ifadelerle etkin kılmaktadır. Bu âhenk, meâllerde genellikle kaybolduğundan bunun, en azından “verdik”, “kesik” şeklinde ifade edilmesi, sûrenin belâgat estetiğini çevirilere yansıtılması bakımından önemli sayılabilir. Sûrede verilmek istenen mesajların tevhid-şirk, kevser-ebter, Rabbike-şânieke şeklinde karşıt anlatımlı kelimelerle çarpıcı bir şekilde sunulduğu dikkat çekmektedir.

Bu tür bilgi ve yorumlar doğrultusunda sûreden şu mesajlar elde edilebilir:

- a. Her ikisi de önemli olmakla beraber ibadetlerin amacı, şeklinden daha önemlidir.
- b. Şirk toplumunun babalarının ebterleşmesine karşı çocukları kevserleşmiş, yetişip boy vermiştir. Bu sayede bir tür “ölüden diri çıkması” olayı yaşanmıştır.
- c. İslâm, nesli yok etmek gibi kötülükleri değil, insanların şirkten arınarak tevhid çizgisinde hidâyete ermelerini hedefler. O, ebterden doğan yokluğun yerine, kevserden doğan bolluğu koyar.
- d. Hak'tan kesik olan, hayırdan da kesik olur.
- e. Beterin beteri, bunun da ebteri/en beteri vardır. Dünyevî varlığı kaybetmek beterin beteri, dünya ve âhiret hayırlarını hepten kaybetmekse beterin en beteridir.
- f. İman, cennete akan bir nehir, inkâr da cehenneme batan bir zehir gibidir.
- g. Tevhid, kevser yoludur. Bu yoldan gidenlerin dünyası ve âhireti bereketle doludur. Kevser müjdesi, Hz. Peygamberi ve onun yolundan giden her mü'mini kapsar.
- h. Bugün dünyayı cennete çevirecek olanlar da tevhid Kevser'inden beslenen nesillerdir.

Kaynakça

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Ḳur'âni'l-Kerîm*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994.
- Alî, Cevâd. *el-Mufaşşal fi târihi'l-'Arab ḳable'l-İslâm*. Medine: Mektebetü Medine, 2011.
- Aydınlı, Abdullah. "İkrime b. Ebû Cehil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/42-43. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Bardakoğlu, Ali. "Kurban". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/436-440. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Bulut, Ali. *Belâğat*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013.
- Câbirî, Muhammed Âbid. *Fehmü'l-Kur'ân*. çev. Muhammed Coşkun. 1 Cilt. İstanbul: Mânâ Yayınları, 2013.
- Demircan, Adnan. "Utbe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/235-236. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Duman, Zeki. 2016. *Be'ânü'l-Hak*. Ankara: Fecr Yayın. 2016.
- Ebû Hayyân, el-Endelûsî Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf. *el-Baḫrû'l-muḫîṭ*. thk. Sıdkî Muhammed. Kuveyt: Dâru'l-Fikr, 2003.
- Ebüsüûd, Muhammed. *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, ts.
- Elik, Hasan – Coşkun Muhammed. *Tevhid Mesajı Özlü Kur'ân Tefsiri*. İstanbul: Fikir Yayınları, 2013.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü'l-luğa*. thk. Muhammed 'Ivaz. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 2001.
- Ferâhîdî, Halîl b. Ahmed. *Kitâbü'l-'ayn*. thk. Mehdî-İbrâhîm. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hilâl, ts.
- Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd. *Me'âni'l-Ḳur'ân*. thk. Ahmed Yusuf Necâtî. Mısır: Daru'l-Mısıryye, ts.
- Günay, İlhamî. "Fâtiha, Fîl-Nâs Arası Sûrelerin Değerlerinin Günümüze Taşınması Merkezinde Bir Tefsir Denemesi". *Usûl: İslâm Araştırmaları* 17 (Ocak-Haziran 2012), 7-38.
- İbn Abbâs, Ebû'l-Abbâs Abdullâh. *Tenvîrü'l-miḳbâs min Tefsîr-ü İbn 'Abbâs "Tefsîru İbn 'Abbâs"*. haz. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî. Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir. *et-Taḫrîr ve't-tenvîr*. Tunus: Dâru Sahnûn, 1997.
- İbn Cüzey, Ebû'l-Kâsım Muhammed. *et-Teshîl li-'ulûmi't-tenzîl*. thk. Abdullah Hâlidî. Beyrut: Dâru'l-Erkam, H. 1416.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân. *Tefsîrü'l-Ḳur'âni'l-'azîm*. thk. Esad Muhammed. Sayda: Mektebetü'l-Asriyye, ts.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *Tefsîrü'l-Ḳur'âni'l-'azîm*. thk. Mahmûd Hasan. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1414/1994.

- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükrim. *Lisânü'l-‘Arab*. 15 Cilt. Mısır: Dâru'l- Âfâki'l-Arâbîyye, 2002.
- İbn Sîde, Ebü'l-Hasan Ali b. İsmâîl. *el-Muḥaṣṣaṣ*. thk. Halîl İbrâhîm Ceffâl. 5 Cilt. Beyrut: İhyâu't-Turâs, 1996.
- İsfahânî, Ebü'l-Kâsım er-Râgıb. *el-Müfredât fi ğarîbi'l-Ḳur'ân*. Lübnan: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Kandemir, M. Yaşar. “Abdullah b. Amr b. Âs”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/85-86. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Kapar, Mehmet Ali. “Ebû Leheb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/178-179. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt: Ankara: DİB Yayınları, 2008.
- Kur'ân Mesajı Meâl-Tefsir*. çev. Muhammed Esed. İstanbul: İşaret Yayınları, 1999.
- Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*. çev. Hasan Basri Çantay. İstanbul: İslâm Mecmuası, 1984.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 3. Basım, 2009.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân ve'l-mübeyyin limâ tezammenehû mine's-sünneti ve âyi'l-furkân*. thk. Ahmed Berdûnî. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1964.
- Kutup, Seyyid. *Fizilâl-il Kur'ân*. çev. Emin Saraç – Hakkı Şengüler. 16 Cilt. İstanbul: Hikmet Yayınları, ts.
- Mâtürîdî, Muhammed b. Mahmûd Ebû Mansûr. *Te'vîlâtü'l-Ḳur'ân “Te'vîlâtü Ehli's-sünne” “Te'vîlâtü'l-Mâtürîdiyye”*. thk. Mecdî. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed. *en-Nüket ve'l-uyûn “Tefsîrü'l-Ḳur'ân”*. thk. Seyyid b. Abdülmaksûd. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Mealler.org/SureveAyetler.aspx?sureid=108&ayet=002
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *Tefhîmü'l-Kur'ân*. çev. M. Han Kayânî vd. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 1986.
- Mukâtil, İbn Süleymân Ebü'l-Hasan İbn Beşir. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. thk. Ahmed Ferîd. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Neuwirth, Angelika. “Tartışmalı Bir İlişki Biçimi Olarak Kur'ân ve Tarih: Kur'ân Tarihi ve Kur'ân'da Tarih Üzerine Bazı Tespitler”. çev. Merve Palancı – Zakir Demir. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (2020), 328-350.
- Nîsâbü'rî, Ebü'l-Hasan Alî b. Ahmed b. Muhammed. *Esbâbü'n-nüzûl*. thk. Âsım b. Abdi'l-Muhsin. 2. Basım. y.y: Dâru'l-İslâh, 1412/1992.
- Okuyan, Mehmet. *Kısa Sûrelerin Tefsîri*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014.
- Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer. *et-Tefsîrü'l-kebîr “Mefâtîhu'l-ğayb”*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.
- Reşîd Rızâ, Muhammed. *Tefsîrü'l-Menâr “Tefsîrü'l-Ḳur'âni'l-ḥakîm”*. nşr. el-Hey'etü'l-Mısıriyye. 12 Cilt. Mısır: Dâru'l-Menâr, 1980.

- Sa'lebî, Ebû İshâk en-Nîsâbûrî. *el-Keşf ve'l Beyân*. thk. İbn Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1022.
- Sem'ânî, Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed. *Tefsîrü'l-Kur'ân*. thk. Yâsir. Suûdiyye: Dâru'l-Vatan, 1997.
- Semerkandî, Ebü'l-Leys Nâsır b. Muhammed. *Bahrü'l-'ulûm*. thk. Mahmûd Mataracı. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Soysaldı, Mehmet. "İslâm Öncesi Mekke Toplumlarında Namaz, Zekât, Oruç ve Hac Uygulamaları". *Sempozyum: Kur'ân'ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından Kur'ân Öncesi Mekke Toplumu*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı. 147-170, 2011.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman Ebû Bekir. *ed-Dürrü'l-menşûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*. Mısır: Dâru Hicr, ts.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman Ebû Bekir. *Kur'ân İlimleri Ansiklopedisi "el-İtkân fi 'ulûmi'l- Kur'ân"*. çev. Sâkîp Yıldız vd. 2 Cilt. İstanbul: Medve Yayınları, ts.
- Şinkîti, Muhammed el-Emîn b. Muhammed. *Edvâ'ül-beyân fi îzâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd. *Câmi'u'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'ân "Tefsîru İbn Cerîr", "Tefsîrü't-Taberî"*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000. www.qurancomplex.com
- Topaloğlu, Bekir. "Rab". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/372-373. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Üzüm, İlyas. "Kevser Sûresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/345-346. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. sad. İsmail Karaçam vd. 10 Cilt. İstanbul: Azim Dağıtım, ts.
- Zebîdî, Ebü'l-Feyz el-Murtazâ. *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*. thk. Komisyon. b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf 'an haqâ'iki ğavâmi'î't-tenzîl ve 'uyûni'l-eķâvil fi vücûhi't-te'vîl*. thk. Abdurrezzâk Mehdî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, ts.